

res trahunt, in omnibus metallis martyres ærumnosi sunt, in omnes insulas martyres deportantur, in omnibus pœnalibus locis juridico gladio martyres feriuntur, ad omnes bestias martyres surriguntur, aut jussionibus iudicum vivi ignibus concremantur. Si autem, sicut dicit Apostolus, « Non est potestas nisi a Deo, et minister Dei est, » vindex in iram ei qui male agit, nec sine causa gladium » portat¹. » Vis non timere potestatem? Bonum fac, et habebis laudem ex illa. Bonus quidquid passus fuerit, laus illi provenit ex potestate facientis: malus vero qui merito patitur iniquitatis, non deputet sævitie potestatis.

XIV. Et tamen quid tale isti patiuntur, quale faciunt, nisi quia hominum multitudo non in corde cor habet, sed in oculis? Nam si sanguis exit de carne mortali, quisquis aspicit exhorrescit. Si a pace Christi præcisæ animæ atque separatæ in hæresis vel schismatis sacrilegio moriuntur, quia non videtur, non plangitur: imo vero mors tetrior atque luctuosior, et ut plane dixerim, verior, jure consuetudinis deridetur: cum auctores tantarum mortium publice insultant, et nec veritatis manifestandæ causa sermonem nobiscum conferre dignantur: et si quid temporalis molestiæ passi fuerint per certissimum atque rectissimum ordinem potestatum, cum ipsi privatis furiosorum agminibus multo graviora passim atque quotidie, nulla regia, nulla ecclesiastica lege committant; nos corporum persecutores vocant, se animarum interfectores non vocant, cum privata licentia nec corporibus parcant. Sed quia per mansuetudinem Christianam multo severius oculus iudicatur evulsus in lite, quam animus excæcatus in schismate, et adversum nos loquuntur, et nobiscum loquuntur, et cum eos obmutescere compellat veritas, silere non permittit iniquitas.

¹ Rom. XIII, 1-4.

XV. An forte de religione fas non est ut dicat Imperator, vel quos miserit Imperator? Cur ergo ad Imperatorem vestri venere legati? Cur eum fecerunt causæ suæ iudicem, non secuturi quod ille iudicaret? Sed quorsum ista dicuntur? numquidnam, etiamsi obtineant non pertinere ad Imperatorem adversus eos aliquid statuere, qui prava in religione sectantur, propterea si interfecerit eos, quos punierit martyres erunt? Hoc enim modo ista hæreticis omnibus vox patebit, in quos ex occulto imperio Dei, per manifestum hominum imperium multa quibus coërcerentur, severissime constituta sunt, nec solum hæreticis quoquo modo saltem christiano nomine dealbatis, sed etiam ipsis paganis. Nam utique et ipsi falsa religione sunt impii, quorum simulacra everti atque confringi jussa sunt recentibus legibus, inhiberi etiam sacrificia sub terrore capitali. Si quis ergo eorum damnatus in tali crimine fuerit, martyr habendus est, quia pro superstitione quam piam religionem putabat, poenas legibus luit? Nullus certe quoquo modo Christianus audet hoc dicere. Non ergo quisquis in aliqua religionis quæstione fuerit ab Imperatore punitus, martyr efficitur. Neque enim vident qui talia sentiunt, in eum locum se progredi, ut ipsos etiam dæmones martyrum sibi gloriam vindicare posse contendant, quia istam patiuntur persecutionem per Imperatores christianos, ut pene toto orbe terrarum eorum templa evertantur, idola comminuantur, sacrificia subtrahantur, qui eos honorant, si deprehensi fuerint, puniantur. Quod si dementissimum est dicere; non ergo ex passione certa justitia, sed ex justitia passio gloriosa est. Ideoque Dominus, ne quisquam in hac re nebulas offunderet imperitis, et in suorum damnatione meritorem laudem quæreret martyrum, non generaliter ait: Beati qui persecutionem patiuntur: sed addidit magnam

differentiam, qua vera a sacrilegio pietas secernatur. Ait enim: « Beati qui persecutionem patiuntur propter » justitiam¹. » Nullo modo autem propter justitiam, qui Christi Ecclesiam diviserunt, et cum eam simulata justitia quasi conantur ante tempus a palea separare, ac frumenta ejus falsis criminationibus insectantur, ipsi ab ea potius, tanquam levissima palea, variis rumoribus flatribus separati sunt. Sed inquirunt: Non hæc fecimus. Videant ergo ex hac quæstione se primitus liberare debere, et tunc audere, si quid molestiarum sive poenarum a Christianis imperatoribus patiuntur, vel deponere in querimoniam, aut assumere in gloriam. De qua re, id est, ipsius schismatis quæstione, si nihil aliud dicerem, ea quæ superius sunt dicta sufficerent.

XVI. An forte dicent, etiamsi convincuntur in sacrilega dissensione, ut pro ea dementia si quid passi fuerint, martyres non sint; non tamen ad Imperatorum potestatem hæc coercenda vel punienda pertinere debere. Qua in re quæro quid dicant: an quia de religione vitiosa vel falsa nihil curandum est talibus potestatibus: Sed multa jam etiam de paganis diximus, et de ipsis dæmonibus, quod persecutiones ab Imperatoribus patiantur. An et hoc displicet? Cur ergo ipsi ubi possunt templa subvertunt, et per furores Circumcellionum talia facere aut vindicare non cessant? An justior est privata violentia, quam regia diligentia? Sed hæc omitto, illud quæro, cum manifeste enumeret Apostolus opera carnis: « Quæ » sunt, inquit, fornicationes, immunditiæ, contentiones, » æmulationes, animositates, dissensiones, hæreses, in- » vidia, ebrietates, comessiones, et his similia²; » quid istis videatur, ut crimen idololatriæ putent juste ab Imperatoribus vindicari: aut si nec hoc volunt, cur in ve-

¹ Matth. v, 10. — ² Galat. v, 19.

neficos vigorem legum exerceri juste fateantur; in hæreticos autem atque impias dissensiones nolint fateri, cum in iisdem iniquitatis fructibus auctoritate Apostolica numerentur? An forte nec talia potestates istæ humanæ constitutionis permittuntur curare? « Propter quid ergo » gladium portat¹, » qui dictus est minister Dei, vindex in iram eis qui male agunt? Nisi forte, quemadmodum nonnulli eorum sane imperitissimi hoc intelligere solent, de honoribus ecclesiasticis dictum est, ut gladius intelligatur vindicta spiritualis, qui excommunicationem operatur: cum providentissimus Apostolus consequenti contextione lectionis satis aperiat quid loquatur. Illic quippe addidit: « Propter hoc enim et tributa præstatis. Ac » deinde subjunxit: Reddite omnibus debita, cui tribu- » tum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui honorem, » honorem; cui timorem, timorem². » Hoc ergo jam restat, ut istis disputationibus suis prohibeant Christianos tributa persolvere: cum et Dominus talia sentientibus Pharisæis, quos imitantur isti, nummo inspecto: « Red- » dite, ait, Cæsari quod Cæsaris est, et Deo quod Dei » est³. » Hi vero in utroque inobedientes atque impii, nec Deo reddunt Christianum amorem, nec regibus humanum timorem: ita cæci et insani, ut cum schismaticos suos Maximianistas per potestates a catholicis imperatoribus missas de basilicis excluserint, et vi magna jussionum et auxiliorum cedere sibi compulerint, arguant Catholicam, si pro ea catholici principes tale aliquid fieri præceperint. Ipsi vero Maximianistæ antequam essent Maximianistæ, id est, cum adhuc uno simul Donatistarum consortio tenerentur, quæ ab eis Rogatus ille Maurus per regem barbarum Firmum⁴, quam sæva, et

¹ Rom. xiii, 4. — ² Ibid. 6. — ³ Matth. xxii, 21. — ⁴ De Firmo tyranno, quem Theodosius magni Theodosii pater a Valentiniano majore in Africam missus prælio vicit, scribit Paulus diaconus in lib. 12.

quam acerba perpessus sit, recolant : et taceant, nec conqueri audeant si quid hujusmodi vel a Primianistis propter suum schisma, vel cum Primianistis propter Donatistarum, non pro religione sacra, sed pro animositate sacrilega patiuntur.

XVII. Fortassis enim dicunt, graviora se perpessos a catholicis imperatoribus, quam isti fecerunt per reges barbarorum Rogatistis, vel per iudices catholicorum imperatorum Maximianistis, vel etiam faciunt per furorem Circumcellionum quibuscumque possunt. Quasi vero inde quæstio sit, utrum graviora patiantur quam faciunt. Quod quidem nullo modo concesserim. Multa enim eorum sævissima numerantur, imo numerari non possunt, quæ si pauciora essent vel eos in quos admittuntur minus affligerent, eo ipso essent certe graviora, quod non ab ordinatis potestatibus jubentur, sed extraordinariis furoribus admittuntur. Non enim tam multa sunt quæ adversus Maximianistas per iudices humanæ constitutionis egerunt (in eo genere actionum ponant, si volunt, quæque etiam ad persequendum Rogatum Maurum ab eis per Firmum barbarum gesta sunt, etsi illum, licet hostem immanissimum Romanorum, in legitimis numerent), sed hæc non tam multa sunt, quam multa quotidie agunt per furiosos ebriosorum juvenum greges, quibus principes constituunt, qui primum tantummodo fustibus, nunc etiam ferro se armare cœperunt, qui Circumcellionum notissimo nomine per totam Africam vagantur, et sæva contra omnem ordinem legum potestatumque committunt : quorum scelera cum ad eos deferuntur, fingunt se ignorare tale hominum genus, vel omnino ad se non pertinere contra omnes homines ore impudentissimo affirmant : neque hanc saltem vocem totius orbis accipiunt, multo probabilius veriusque dicen-

tis, nescire se quid in Africa gestum sit, sive a parte, sive contra partem Donati, quam scilicet in ipsa Africa Donatistarum episcopos Circumcellionum vel facta nescire, vel dicere ad se non pertinere.

XVIII. Sed, ut dicere cœperam, hoc non quæritur modo, utrum patiantur graviora quam faciunt : sed utrum adversus hæreticos et schismaticos tale aliquid fieri liceat. Si enim dicunt non licere, cur ipsi faciunt? Si autem licere fatentur, etiam sic ostendant, quod nullo modo possunt, graviora se perpeti a catholicis imperatoribus, quam ipsi per iudices eorum, vel per regem Barbarorum schismaticis suis fecerunt, vel per insaniam Circumcellionum omni generi hominum faciunt. Neque hoc mirandum est, si plus possunt principes, quam missi a principibus iudices ; si plus possunt Romani imperatores, quam barbari reges ; et si merito graviora legibus patitur latro, quam contra leges ipse committit : unde merito constitutionibus justis graviora patiuntur Circumcellionum mancipis, quam faciunt Circumcelliones : et tamen est tanta mansuetudo Christianorum, ut poenas eorum incomparabiliter superent facinora eorum. Sed ecce damnaverunt in concilio [Bagaitano] suo Maximianistas trecenti decem episcopi Donatistæ. Illi autem pertinacia perversitatis suis basilicis cedere nolebant. Aditi sunt iudices, concilium eorum proconsularibus Gestis inductum est. Deinde jussum est, ut illi qui tanto episcoporum numero damnati sunt, cederent locis : qui facile cesserunt, non multa passi sunt ; qui autem resistere tentaverunt, quemadmodum afflicti sint, quis ignorat? Sed tamen si tanta fuisset immanitas resistentium, ut ad injurias iudicum perveniret, nonne multo acerbiora Romanis legibus paterentur? Sic et tunc cum post terminum causæ, in qua se isti a Catholica præciderunt,

consequenter agi cœpisset ut basilicas non tenerent, et tenerent imperialibus resistendo jussionibus, ita ut vis illa notissima Circumcellionum prævaleret, addendo insuper etiam, ut cum donis Ecclesiæ, quos miserat Imperator, per Africam euntes turbulentissimis et sævissimis seditionibus agitaret¹: tales in eos leges proferuntur, ut ne ipsas quidem basilicas quæ non erant unitatis, sed a separatis atque in suo schismate constitutis fuerant fabricatæ, retinere sinerentur. Qua in re jam suas injurias potestas regia vindicavit. Quid enim valent juste possidere inimici justitiæ?

XIX. Nec pro eis aliquid promulgasse quis invenitur, nisi apostata Julianus, cui pax et unitas Christiana nimium displicebat; quandoquidem ipsa ei unde impie ceciderat religio displiceret. Cui quidem isti Donatistæ, sicut judicum Gesta testantur, quibus hi quod impetraverant allegarunt, talibus verbis supplicaverunt, ut ei fortasse mitius ad idolorum cultum quidam timore consenserint, quam eum isti furiosi laudaverunt. Dixerunt enim: « Quod apud eum sola justitia locum haberet. » Quid ergo aliud dixisse reperiuntur, nisi Christianam sanctitatem non esse justitiam, quæ apud illum nullum haberet locum, aut honorem dæmonum esse justitiam? Aliorum autem imperatorum leges quæ vehementer adversus eos latæ sunt, quis ignorat? In quibus una generalis adversus omnes qui Christianos se dici volunt, et Ecclesiæ catholicæ non communicant, sed in suis separatim conventiculis congregantur, id continet: Ut vel ordinator clerici, vel ipse ordinatus denis libris auri mulcentur: locus vero ipse quo impia separatio congregatur, redigatur in fiscum. Sunt et aliæ jussiones generales, quibus eis vel faciendi testamenta vel per donationes ali-

¹ Paulus et Macarius. Vide Optatum lib. 3.

quid conferendi facultas adimitur, vel ex donationibus aut testamentis aliquid capiendi. Nam in quadam causa cum homo nobilis Imperatoribus supplicasset, quod soror ejus quæ de parte Donati fuerat, cum defungeretur, nescio in quos communionis suæ, et maxime in quemdam Augustinum episcopum eorum plurima contulisset, ex illa generali lege præceptum est, ut omnia fratri restituerentur: ubi etiam Circumcellionum mentio facta est, si more suo violenter obsisterent, quo genere auxiliorum et adminiculis repellerentur. Sic enim noti, sic multis præliis probati sunt, ut de his et supplicatio Imperatori fieret, et Imperator tacere non posset.

XX. Quæ cum ita sint, cum et divinis et humanis legibus ita damnentur: tanta est tamen mansuetudo Christiana, ut non solum teneant basilicas, quas jam præcisi ædificaverunt, sed nec eas omnes reddiderint unitati, quas ab exordio unitas tenuit. Et cum ipsi Maximianistas de basilicis ad partem Donati pertinentibus, per judices a catholicis imperatoribus missos instanter excluserint, tamen a multis locis quos catholica ante unitas retinebat, nec ipsorum catholicorum imperatorum legibus excluduntur. Postremo si quid forte aliquando immoderatus in eos factum est, quod Christianam excederet lenitatem, displicet omnibus frumentis messis Dominicæ, id est, in Christo laudabilibus Christianis, qui sive centenario, sive sexagenario, sive tricenario fructu in catholica Ecclesia toto orbe succrescunt.

XXI. Quapropter zizania vel paleam catholicæ segetis nobiscum copiosissime accusent, sed nobiscum ferre patientissime non recusent. Noluit enim Dominus ante tempus eradicare zizania, et a frumentorum permixtione separare. « Sinite, inquit, utraque crescere usque ad » messem¹. » Et cum involucrum ejusdem similitudinis

¹ Matth. XIII, 30.